

Günaydın,

İlk olarak IISS, ORF ve en önemlisi Sanjaya Baru'ya bu konferansı düzenledikleri ve beni davet ettikleri için teşekkür etmek istiyorum. Küresel herhangi bir konu ile ilgili ciddi anlamda düşünen hiç kimsenin Hindistan'ı göz ardı etme lüksü olduğunu sanmıyorum. Ve Hindistan kolay anlaşılabilir bir yer de değil. Bu sebeple bu konferansın düzenleyicilerine bu ülke hakkında daha fazla düşünebilme imkanını bize sağladıkları için teşekkür etmek istiyorum.

Sanjaya ile karşılıklı görüşlerimizi paylaştıktan sonra, bugün iki emtiaya odaklanmak istiyorum, doğal gaz ve petrol.

Her iki cephede de birçok gelişme oluyor. Her iki durumda da, farklı vadelere sahip dinamikler üst üste geliyor, bu da gündelik gelişmelerle daha derindeki yapısal meseleleri ayırt etmeyi zorlaştırıyor. Bu etki katmanlarını birbirinden ayırarak daha açık bir resim sunmaya çalışacağım.

Zamanımızın kısıtlı olduğu düşünülürken, birçok ayrıntıyı basitleştirip göz ardı etmem gerekecek. Eğer ihtiyaç olursa bu ayrıntılara soru-cevap kısmında değinebiliriz.

Doğal gazla başlamak istiyorum.

Ukrayna krizi gaz pazarının özelliklerini ortaya koydu. Doğal gaz dünya çapında büyük miktarlarda ticareti yapılan bir mal, fakat bu alanda küresel bir pazar söz konusu değil. Ağırlıklı olarak coğrafi yakınlık ve boru hattı ticareti üzerinden şekillenmiş parçalı bir pazar olmaya devam ediyor.

Birçok ekonomi için hayati bir emtia olduğundan ve birçok durumda ithal eden ile ihrac eden birbirine mahkum olduklarından, doğal gaz politik hedeflere ulaşmak adına ekonomik baskı kurmak için mükemmel bir çerçeve sunuyor. Bu da jeo-ekonomi için mükemmel bir konu teşkil ediyor.

Büyük küresel resimde, Rusya Federasyonu (RF) doğal gaz jeo-ekonomisinin merkezinde duruyor. Kaynaklar açısından RF varlığı kanıtlanmış en geniş rezervlere sahip; onu İran ve Katar izliyor. İran Rusya'nın rezervlerinin yaklaşık üçte ikisine, Katar ise yaklaşık olarak yarısına sahip. İhracata baktığımızda, RF önemli bir farkla Katar ve Norveç'in önünde. Dolayısıyla RF siyaset yüklü gaz ticaretindeki en önemli oyuncu.

RF'nin, özellikle gelir açısından gaz ihracatındaki en önemli ortağı Avrupa; buradan gaz gelirlerinin yarısından fazlasını elde ediyor.

Avrupa için ise, eğer Norveç'i dışarıda tutarsak, RF ithalatın %30'undan fazlasını karşılıyor. Norveç'i Avrupa'ya dahil ettiğinizde ise, bu oran %50'yi geçiyor. Ayrıca, RF'den gelen ithalat, boru hattı yoluyla ticareti yapılan gazdır. Dolayısıyla, karşımızda neredeyse mükemmel bir karşılıklı bağımlılık veya karşılıklı esaret örneği duruyor.

Ukrayna krizi patlak verdiğinde, uzun süredir var olan bu karşılıklı bağımlılığın görünürlük ve önem seviyesi arttı.

Yakın gelecekte, her iki taraf da aralarındaki gaz ticaretini bozmama konusunda dikkatli davranacak gibi gözüküyor, zira birbirlerinin yerine geçecek bir aday bulma imkanına sahip değiller. RF'nin gelire, Avrupa'nın da gaza ihtiyacı var. RF'nin her zaman gücünü bir baskı aracı olarak kullanma ihtimali olsa da, geçmişte bu pazarlık gücünü çoğunlukla Ukrayna ve Doğu Avrupa'da kullanmıştı.

Yine de, Avrupa bu tür bir ihtimale hazırlık olarak depolama tesislerini doldurdu ve yedekteki LNG kaynaklarını da kullanarak bir süre boyunca kesintiye dayanabilir. Söz konusu dayanma eşiği ise ülkeden ülkeye değişiklik gösteriyor.

Her iki taraf da birbirlerini başka yollarla cezalandırarak hassas dengelere dayalı gaz ticaretini bozmamaya çalıştıklarından, şu anda durum sabit görünüyor.

Doğal gazın jeo-ekonomisi hakkında asıl ilginç sorular ise Ukrayna krizinin uzun vadedeki etkilerine baktığımızda ortaya çıkıyor.

Bu kriz, küresel doğal gaz oyununda büyük bir değişimi tetikleyecek mi?

Hem RF hem de AB onları boğan bu tutsaklık ilişkisinden kendilerini özgürleştirmek ve birbirlerine karşı pazarlık pozisyonlarını güçlendirmek için alternatifler bulmaya çalışacaklar.

RF için, en iyi ihtimal başta Çin olmak üzere büyüyen Asya marketlerinde alternatif müşteriler bulmak. Hindistan, boru hattı döşemenin önünde duran coğrafi ve politik engeller sebebiyle hala zor bir seçenek.

Beklendiği üzere, Rusya Çin'le 400 milyar Amerikan doları değerinde ve yıl başına 32 milyar metre küplük gaz dağıtımını öngören 30 yıllık bir anlaşmayı yeni imzaladı. Fiyat, RF'nin başta talep ettiğinden daha düşüktü, bu da RF'nin aceleci strateji değişikliğini yansıtıyor. Aktarımın fiziksel olarak uygulanması muhtemelen en az 5 yılı alacak. Ayrıca planlanan yıllık hacim Avrupa'ya yapılan 160 milyar metre küplük ihracattan çok daha az, ama yükseltilmesi mümkün.

Öte yandan, RF için bu anlaşma dahi mükemmel değil, zira Çin gazı Doğu Sibirya'daki ayrı sahalardan akacak ve halihazırda Avrupa'ya teminin yapıldığı sahalardan faydalanmayacak. Dolayısıyla, RF aynı gazı Avrupa ve Çin arasında kaydıramayacak; bu olsaydı ona büyük bir avantaj sağlayacaktı. Böyle bir ihtimalden bahsedilse de, bu bağlantının kurulmasının maliyeti muhtemelen çok yüksek olacaktır.

Çin anlaşması pazarlık gücünü arttırmak amacıyla RF'nin yaptığı bir girişimdir.

Bu stratejinin RF açısından uzun vadede işlerlik kazanabilmesi için, iki yüksek hacimli ithalatçının, yani Avrupa ve Çin'in, Rusya ihracatına mahkum olmaya devam etmesi gerekmektedir.

Bu olurken, küresel gaz ticaretinde bu stratejiyi tehlikeye sokabilecek iki önemli gelişme söz konusudur. Birincisi boru hattı tedarikçilerine olan coğrafi bağımlılığı azaltan, artan LNG ticaretidir. Halihazırda, küresel ölçekte ticareti yapılan gazın üçte biri LNG'dir. Bu önemli bir eğilimdir ve muhtemel ki Avrupa Rusya'nın gücünü stratejik olarak azaltmak adına alternatif kaynaklar oluşturmaya çalışırken hız kazanacaktır. Benzer bir biçimde, Çin de Avusturya'dan gelen LNG kaynaklarına erişim kazanmak üzeredir.

İkinci gelişme ise kaya gazı ile ilgidir. Her ne kadar kaya gazını genelde ABD bağlamında konuşsak da, kaya gazı jeolojik olarak tüm dünyada mevcuttur. Ve teknoloji ve altyapı yerleştiğinde, Çin'de ve hatta Avrupa'da gaz kaynakların ortaya çıkışını görmemiz mümkündür.

LNG ve coğrafi açıdan yaygın olan kaya gazının yükselişi teorik olarak bu iki büyük tüketiciye alternatif kaynaklar sunabilir; bu da en nihayetinde RF'nin pazarlık gücünü azaltacaktır.

Temel olarak, Ukrayna krizi, Avrupa-RF gaz ilişkisinin uyku halindeki fay hattında önemli bir kaymayı tetikledi ve gaz ticaretinin jeo-ekonomisine önemli etkileri oldu. Bir yanda RF'nin ihracat pazarını Asya'ya doğru çeşitlendirmeye çalışması, öte yanda ise AB ve Çin'in LNG ya da kaya gazı aracılığıyla gaz kaynaklarına erişimleri zamana karşı verilen bir yarış gibi görünüyor.

Benim görüşüme göre, RF bu yarışta kısa süreliğine öne geçse de, orta vadede genişleyen ve çeşitlenen gaz ticaretinin altında yatan güçler küreselleşmiş pazarları tercih edecek ve ihracatçıların gücünü azaltacak.

Burada bahsedilmesi gereken, öngörülmesi zor bir diğer oyuncu ise dünyadaki ikinci büyük gaz rezervine sahip olan İran. Eğer nükleer konusuyla ilgili görüşmeler başarılı olur ve İran geniş kaynaklarıyla küresel gaz ticaretine girerse, güçlü gaz ithalatçıları ve gaz ihracatını siyasi güç aracı olarak kullanma dönemi bir daha başlamamak üzere sona erecek.

Şimdi petrole değinip konuşmamı sonlandıracağım.

Şu andaki şaşkıncu petrol haberi fiyatların çok kısa bir zamanda hızlı bir biçimde 80 USD/varil seviyesine düşmüş olması. Bu rakam, yani petrol fiyatı, dünyadaki birçok ekonomik ve politik faktörü şekillendiriyor ve bunlar tarafından şekilleniyor.

İlk olarak, bu neden gerçekleşti ve diğer yönde bir gelişme olabilir mi?

Fiyatlar düştü çünkü ABD'nin sıkı kum petrolü (tight oil) üretimi beklentilerin üstünde bir artış gösterdi ve Irak ve Libya'dan gelen akışın bozulmasına dair endişeler gerçekleşmedi. Bu fazladan arzın yanında, beklentilerin altındaki talep artışı, fiyatların düşüşüne neden oldu.

Öte yandan, arz fazlası 1-2 milyon varil/gün civarında ve Irak, Libya, Nijerya ve hatta Venezüela'yı içeren arzın azalmasına neden olacak çeşitli senaryoların gerçekleşmesi sonucu tersine çevrilebilir.

Benzer şekilde, dünya çapında, özellikle de Asya'da beklenmedik bir talep artışı petrol fiyatları üzerinde benzer bir arttırıcı etki gösterebilir. Dolayısıyla fiyatlar indiği gibi, tekrar kolayca yükselebilir.

Bu tür arz krizlerinin ya da ani talep değişikliklerinin olmadığını varsayarsak, bir sonraki sorumuz tedarikçi ülkelerin bu düşük fiyata nasıl tepki verecekleridir.

OPEC ülkelerinin çoğunun düşük petrol fiyatları yüzünden mutsuz olduklarını varsaymak yanlış olmayacaktır. Fakat, potansiyel olarak, fiyatları arttıracak ölçüde tedarikçisini kesebilecek olan tek ülke ise Suudi Arabistan'dır. Ve şimdiye dek bunu yapmaya dair bir niyet göstermemiştir. Bu ayki OPEC toplantısında arzı sınırlamaya yönelik bir talep olacağı kesindir, fakat bir anlaşmaya varılması zor gözüküyor.

Bir diğer muhtemel arz kesintisi ABD'den gelebilir. Eğer petrol fiyatları bu seviyede kalmaya devam ederse, petrol üretimi 80 dolarlık başa baş noktasında bazı üretim tesisleri kar etmez hale gelebilir ve üretim durdurulabilir. ABD kaya petrolü üretiminin bir kısmı ve derin deniz üretimi bu kategoridedir. Üretim kaynaklarının hangisinin bu kategoride olduğunu belirlemek zordur. Öte yandan, IEA tahminleri bundan etkilenecek hacmin çok büyük olmadığına işaret etmektedir.

Eğer arz krizleri gerçekleşmezse, talep hızlıca yükselmeyecektir ve tedarikçiler bilinçli olarak tedariklerini kesmezlerse, bu düşük petrol fiyatları bir süre daha devam edecektir.

Sonrasında üzerinde düşünülmesi gereken mesele bunun yansımalarıdır, zira hem düşük hem de yüksek petrol fiyatları geniş bir küresel etkiye sahiptir.

İlk andaki etkisi olumludur, çünkü düşük petrol fiyatlarının ABD'nin parasal genişlemesinin sona ermesinden dolayı bir ivmeye ihtiyaç duyan küresel ekonomiye yarar sağlaması beklenmektedir.

Benzer şekilde, düşük petrol fiyatları Rusya ve İran gibi petrol gelirine dayanan iddialı bazı küresel ekonomilere zarar verecektir. RF'nin tepkisini öngörmek zor, zira Rusya iç siyasetiyle yakın bir etkileşim içerisinde. Bu daha uzlaştırıcı veya daha kışkırtıcı bir tavra yol açabilir.

Düşük petrol fiyatının kısa ila orta vadedeki üçüncü bir etkisi de hükümet bütçesini petrol geliriyle karşılayan petrol ihracatçısı uluslardaki sosyal istikrarsızlık ihtimalidir. Bu özellikle düşük petrol gelirine dayanabilmek için birikmiş rezervi olmayan ülkelerde geçerlidir. Nijerya, Venezüela ve Irak, finansal gerilemenin toplumsal huzursuzluğu tetikleyebileceği bariz örneklerden birkaçıdır. Küresel toplumun karşısına insani boyut ve güvenlik açısından sonuçlar çıkaracaktır.

Elbette, bu ülkelerin üretimindeki bu tür bozulmalar düşük petrol fiyatlarının tersine dönmesine yol açabilir.

Öte yandan, düşük petrol fiyatları kırılğan petrol ithalatçısı ülkelerdeki durumdan etkilenmeyebilir, zira orta vadede küresel pazara akabilecek yeni potansiyel arz söz konusudur ve bu, küresel çaptaki konvansiyonel olmayan petrolden (ABD'nin dünyadaki hafif, sıkı kum petrolünün (LTO) %15'ine sahip olduğu tahmin edilmektedir) Meksika kaynaklarına kadar uzanmaktadır.

Son olarak, daha uzun vadede petrol fiyatlarının düşük olma ihtimali düşünüldüğünde, fiyatlarda derin dalgalanmalar yaşanması ihtimali belirlemektedir. Düşük petrol fiyatları yeni petrol üretimine yapılacak yatırımları düşürecek, bu da üretim büyümesinde uzun süreli duraklamalara sebebiyet verecektir. En nihayetinde büyüyen talebin karşısında arz yetersiz kalacak, bu da yeni yatırımlar yetişene dek – ki bu zaman almaktadır – uzayan bir süre boyunca yüksek petrol fiyatlarına sebebiyet verecektir. Düşük fiyatlara bağlı olarak petrol üretimine yatırımda duraklama yaşanması ihtimali özellikle endişe vericidir, zira řu anda Rusya ve İran'a uygulanan

yapırımlar halihazırda potansiyel olarak geniş olan sahalardaki yatırımları geciktirmektedir. Benzer şekilde, Irak, Libya ve Nijerya'daki dengesiz güvenlik durumu var olan yatırımları bu ülkelere doğru genişletmeye el vermemektedir.

Bütün bu unsurları bir araya getirdiğinizde, uzayan bir dönemde devam edecek düşük petrol fiyatları bir kaç yıl sonrası için yakın gelecekte çok yüksek fiyatlara sebebiyet verebilir. Bu geçen on yılda sıkıntısını çektiğimiz benzer nitelikteki petrol fiyatı döngüsünün yüksek olduğu safhaya benzer olacaktır.

Şüphesiz ki, döngü bu sefer farklı olabilir. Dünya çapındaki, yeni keşfedilen düşük maliyetli hafif petrol kaynakları veya diğer düşük maliyetli kaynaklar sürdürülebilir şekilde arzı yükseltebilir ve böylesi bir fiyat döngüsünü engelleyebilir, fakat bunu bu aşamada öngörmek güç.

Elbette, uzun vadede düşük kalacak petrol fiyatları, verim artışı ve yeni teknolojilerin geliştirilmesi yoluyla iklim değişikliğiyle mücadele etmeyi zorlaştıracaktır.

İdeal olarak petrol fiyatlarının küresel ekonomiye ivme kazandırırken, petrol üretimine olan yeni yatırımları engellemeyecek bir seviyede seyretmesi gerekir. Ne yazık ki, petrol pazarları bu mükemmel dengeyi çok nadir yakalamaktadır.

Ve petrol fiyatları bu iç içe geçmiş dinamiklerin etkisiyle dalgalanırken, aynı zamanda küresel politikayı etkileyecek ve dünya çapında ekonomik gücü kaydırıp yeniden düzenleyecektir.

Dünya, temel enerji ihtiyaçları için fosil yakıtlara bağımlı olduğu sürece, lanetlenmiş gibi görünüyoruz. Enerji ekonomisi ve küresel politika arasındaki bu değişken etkileşimin insafına kalmış durumdayız.

Burada sözlerime son vereceğim. Teşekkür ederim.